

**EL TEMPS DEDICAT A LA CURA I
ELS SEUS EFECTES EN LA VIDA
QUOTIDIANA DELS QUI CONVIUEN AMB
PERSONES GRANS DEPENDENTS**

El temps dedicat a la cura i els seus efectes en la vida quotidiana dels qui conviuen amb persones grans dependents

Lluís Ballester Brage
Carmen Orte Socias
Lydia Sánchez Prieto

Resum

Aquest article tracta sobre el temps de cura i els seus efectes en la vida quotidiana dels qui conviuen amb persones grans dependents a la seva llar. Mitjançant informació procedent de l'Enquesta INE d'Ocupació del Temps 2010-2011, així com d'altres fonts, es comprova que es mantenen encara intenses desigualtats en el repartiment de les responsabilitats de cura. Els resultats demostren que les cuidadores dediquen significativament més temps a tasques domèstiques i tenen menys temps lliure que la resta de persones de la seva llar, amb tot el que a ixò representa per a elles.

Resumen

Este artículo trata sobre el tiempo de cuidado y sus efectos en la vida cotidiana de quienes conviven con personas mayores dependientes en su hogar. A través de información procedente de la Encuesta INE de Empleo del Tiempo 2010-2011, así como de otras fuentes, se comprueba cómo aún se mantienen intensas desigualdades en el reparto de las responsabilidades de cuidado. Los resultados demuestran que las cuidadoras dedican significativamente más tiempo a tareas domésticas y tienen menos tiempo libre que el resto de personas de su hogar, con lo que ello representa para ellas.

---

1. Introducció

L'atenció no remunerada a persones dependents s'ha reconegut els darrers vint anys com una activitat fonamental des del punt de vista econòmic i social (Durán 2002) i ha generat investigacions dins l'àmbit estatal i internacional. Des que va començar el procés de revalorització de l'atenció, de la cura d'altres persones (Bazo 1998; Hunter, McPerson 1993), des dels anys vuitanta del segle passat, en aquesta àrea d'investigació han coincidit diverses disciplines (psicologia, economia, pedagogia, sociologia) i perspectives (assistencialistes, de política).

Pel que fa a Espanya, i d'acord amb l'*Encuesta de Discapacidad, Autonomía Personal y Situaciones de Dependencia* (INE 2008), la cura, l'atenció familiar cobreix al 93% de les persones dependents més grans de seixanta-quatre anys que viuen en llars, mentre que l'atenció dels professionals privats arriba al 14% i els serveis públics, només al 7% (Roger-García 2010).¹ Atesa la gran intensitat que sol requerir la cura, la majoria dels estudis en aquest camp han abordat els seus efectes negatius sobre els cuidadors familiars.

¹ Els percentatges no sumen 100% per la concurrència de diversos sistemes de provisió d'ajuda per cobrir les 24 hores d'atenció, necessàries en bastants casos.

No obstant això, recentment ha emergit amb força un corrent que posa en valor el procés de cura i reflexiona sobre els seus aspectes positius (IMSERO 2005; Lorenzo 2007).

A pesar dels avenços en aquest camp, encara queda molt per conèixer sobre la dimensió quantitativa de la cura i, especialment, sobre els seus efectes en la vida quotidiana dels cuidadors (Crespo, López 2007).² Generalment, la cura s'ha mesurat mitjançant el temps dedicat pels cuidadors i el temps requerit o rebut per les persones dependents. Ambdós indicadors són complementaris. En l'ús del temps, es reflecteixen els llaços socials, les desigualtats socioeconòmiques, les interdependències personals i els recursos amb els quals es fa front a les necessitats i preferències. El temps dedicat a l'àmbit domèstic sempre s'ha tractat com a secundari o, quan no és així, s'ha considerat de difícil mesurament (Pedrero 2008; Red2Red 2008).

El temps és tan variat com les activitats que realitzen els individus. L'estudi de l'ús del temps d'individus i grups constitueix un acostament precís a les seves limitacions i opcions vitals. En aquest sentit, l'ús del temps no ha estat suficientment estudiat en relació amb la qualitat de vida i el benestar, qüestions que avui constitueixen una interessant àrea d'estudi (Prieto-Flores [et al.] 2008).

L'objectiu d'aquest article és respondre les preguntes següents: quines són les dimensions del suport informal? Com són aquestes persones que porten la seva atenció? Com es distribueix el temps d'atenció en les llars amb persones dependents? En què consisteix aquest temps d'atenció, què fan els cuidadors informals? El plantejament és similar al desenvolupat per altres investigadors de l'Estat (Rogero-García 2010).

2. Mètode

La majoria de la informació procedeix de l'Enquesta d'Ocupació del Temps 2010 de l'Institut Nacional d'Estadística (INE 2012).³ La informació disponible a l'EET-2010 s'ha complementat amb la informació de l'IMSERO del *Sistema para la Autonomía y Atención a la Dependencia* (dades de juliol de 2012) (IMSERO 2012).

Mostra. La mostra estatal és de 9.541 llars. Al nostre estudi, només treballarem amb la mostra per a les Illes Balears, la qual consta de 394 llars, 1.020 persones i 146.880 registres d'activitat. En el cas de les Balears, es tracta d'una mostra de llars amb un nivell de confiança de 95,45% i un marge d'error d'un 5%.

² La investigació internacional sobre el temps de cura (i sobre ús del temps, en general) es caracteritza per una gran varietat metodològica i per la dificultat de comparar diferents països i regions. Captar l'ús del temps és una empresa difícil i, si es pretén fer-ho de manera precisa, requereix una gran quantitat de recursos.

³ Des d'ara: EET-2010.

El tipus de mostratge és el mostratge en dues etapes estratificat. Les unitats de primera etapa són les seccions i les de segona, els habitatges familiars principals. S'enquisten les llars que tenen la residència habitual en aquests habitatges per mitjà del qüestionari de la llar. El marc utilitzat per a la selecció de la mostra és el Registre de població a 31 de desembre del 2009. Per a les unitats de segona etapa s'ha utilitzat un marc de llista compost dels habitatges familiars principals inclosos en cada una de les seccions seleccionades en la primera etapa.

La població objecte d'investigació és la del conjunt de llars privades que resideixen en habitatges familiars principals i el conjunt de persones, membres de la llar, d'aquestes llars.⁴ Encara que les persones de totes les edats formen part de la mostra inicial, se n'exclouen els menors d'edat. Totes les 1.020 persones majors d'edat enquestades a les Illes Balears han emplenat el diari d'activitats i el qüestionari individual.

Per a l'anàlisi de les activitats dels cuidadors informals, s'han considerat els presents a l'EET-2010, a la qual s'identifiquen 89 cuidadors presents a les enquestes de les Illes Balears que detallen les seves activitats, dels quals 21 (23,6%) són homes i 68 (76,4%), dones. El criteri per a la selecció de cuidadors és la realització d'almenys trenta minuts diaris d'atenció a una persona dependent a la seva llar. Pel que fa als 89 identificats, tots i totes superen aquesta dedicació amb mitjanes de 4,15 hores diàries a diverses tasques d'atenció i altres tasques complementàries.

El registre d'activitat cobreix tots els dies d'una setmana estàndard, de dilluns a diumenge. Tots els participants omplien els seus registres diaris amb la mateixa pauta de registre, de tal manera que hi ha unes 144 activitats per persona, de les quals nosaltres hem seleccionat les més relacionades amb l'activitat de cura dels altres i de la llar, unes 113,4 de mitjana per persona. La codificació de les activitats segueix l'acord europeu d'harmonització, a partir de les llistes proporcionades, en el nostre cas, per l'INE. Les dimensions dels arxius diferenciats i la seva complexitat ha retardat la disponibilitat dels bancs de dades de l'enquesta fins al mes de març de 2012.⁵

Instrument de recollida de dades. L'EET-2010 consta de qüestionari de llar, de qüestionari per a individus i utilitza el diari d'activitats, considerat com la metodologia amb més validesa i fiabilitat per a l'estudi de l'ús del temps (Eurostat 2008). La seva metodologia es basa en la de l'anterior Enquesta d'Ocupació del Temps, realitzada entre els anys 2002 i 2003, i en les noves directrius d'Enquestes Harmonitzades Europees d'Ocupació del Temps, de l'Oficina Estadística de la Unió Europea (Eurostat), elaborades per un grup de treball al llarg de 2007 i 2008 amb la finalitat de simplificar les directrius de l'any 2000 i millorar la comparabilitat entre els diversos països.

⁴ S'exclouen les persones residents en llars col·lectives.

⁵ Es pot consultar lliurement a: <http://www.ine.es/prodyser/micro_emptiem.htm>.

Procediment. Una vegada constituïts els arxius de l'ETT-2010 i l'arxiu de dades de cuidadors d'IMSERSO, es va realitzar el tractament de dades. El plantejament de l'estudi és transversal, descriptiu, basat en arxiu d'enquesta i en fitxers de gestió (IMSERSO). El tractament de les dades s'ha realitzat amb el programa d'anàlisi estadística SPSS 20.

3. Resultats

L'estudi de les dimensions de l'atenció personal, de la cura a persones dependents de manera temporal (malalts) o crònica, és molt difícil de realitzar. Per una part, no hi ha registres obligatoris sobre aquest tipus de relació; per altra part, no es poden considerar com a cuidadors totes les persones que podrien ser actives i apareixen com a inactives dedicades a la llar.

Una aproximació, limitada i molt circumscrita, a les persones que han entrat en el sistema d'atenció a la dependència, és la que ofereix l'IMSERSO (2012) a partir de les estadístiques del *Sistema para la Autonomía y Atención a la Dependencia*. Pel que fa a les Illes Balears, reconeix, al *Conveni especial de cuidadors no professionals de persones en situació de dependència*, amb dades a 1 de juliol de 2012, que hi ha 1.245 persones dedicades a aquestes tasques. El 92,47% són dones i el 7,53%, homes, de manera que es confirma la feminització d'aquesta tasca social. El 44,07% són més joves de cinquanta anys, el 33,47% tenen entre cinquanta i seixanta anys i el 22,45% són persones de seixanta o més anys.

Si es considera que el nombre de beneficiaris, que reben concretament prestacions per «cuidadors familiars» de dependència, és de 7.077 persones (IMSERSO 2012: quadre 2.7); es pot observar que hi ha un reconeixement limitat de les atencions informals que ofereixen els cuidadors. Altres estimacions es poden fer a partir de l'EET-2010, ampliant bastant les dades de l'IMSERSO. A l'EET-2010 per a les Illes Balears s'estima que a un 7,6% de les llars hi ha adults dependents, sense considerar les persones institucionalitzades. L'estimació, segons el nombre net de llars de les Illes Balears,⁶ és de 28.986 llars amb dependents. Si un 28,05% d'aquestes llars és probable que tinguin una persona dependent en grau III (nivell I o II),⁷ això significa que, en una hipòtesi molt restrictiva, en 6.412 llars hi ha o una persona contractada o altres persones (familiars o no) que realitzen tasques de suport.

Al tractament realitzat sobre l'EET-2010 es varen considerar cuidadores les persones de la mateixa llar que varen dedicar almenys trenta minuts al dia a ajudes a adults membres de la llar; també s'inclouen relacions de suport amb altres familiars amb els quals no hi ha

⁶ No es consideren les llars que no són familiars (grups de coneguts) i es depuren les persones institucionalitzades (residències i altres serveis).

⁷ Aplicant els resultats de la sèrie de dades del *Sistema para la Autonomía y Atención a la Dependencia* (IMSERSO 2012).

convivència a la mateixa llar. Segons les dades EET-2010, s'estima que hi ha 8.009 persones dedicades a realitzar aquestes atencions de manera regular.⁸ És a dir, la forquilla de les estimacions permet afirmar que entre 6.400 i 8.000 persones es dediquen regularment a aportar atencions a altres persones dependents.

L'estructura per edat i sexe s'ha identificat abans, però l'IMSERO no aporta dades sobre l'estructura de les llars amb persones dependents, a les quals hi ha cuidadors no professionals. Pel que fa a l'EET, l'estructura identificada, considerant 89 cuidadors presents a les enquestes de les Illes Balears enquestats directament, és la següent (taula 1):

Taula 1 | *Tipus de llars*

	Llars sense dependents	Llars amb dependents i cuidadors informals
Llar unipersonal	19,00%	10,00%
Parella sola	26,40%	36,70%
Parella amb fills	42,60%	26,70%
Altres tipus de llars ⁹	12,10%	26,70%
TOTAL	100,10%	100,10%

Com es pot observar al quadre 1, l'estructura de les llars amb persones dependents i cuidadors és diferent de les altres llars. Dominen les parelles soles, sense altres persones convivint a la llar. En aquests casos, el suport el dona un membre de la parella a l'altre, freqüentment amb el suport de terceres persones que no hi conviuen, siguin familiars o no. Per a l'estudi de les activitats que realitzen els cuidadors, aquí només s'han considerat els que mantenen vincles familiars.

En la mostra considerada,¹⁰ l'anàlisi específica dels cònjuges permet observar que el 26,6% dels cònjuges homes (4 de 15) no cuiden les seves dones dependents, percentatge que es redueix al 10,7% entre les dones cònjuges (3 de 28). Aquests cuidadors no professionals ja s'ha dit que són majoritàriament dones i més grans de cinquanta anys. Pel que fa a la seva relació amb l'activitat, les dades també mostren un perfil característic (taula 2):

⁸ La mateixa enquesta ofereix els coeficients per fer les estimacions dels paràmetres poblacionals a partir dels resultats de l'enquesta aplicats a les mostres de llars, individus i activitats.

⁹ S'inclouen llars com una persona gran i un fill, dues persones grans i altres persones sense relació familiar, una part dels membres amb vincles familiars i altres persones sense vincle, etc. Probablement s'inclouen aquí les situacions en les quals hi ha convivència amb una persona que dona suport no professional a canvi d'altres beneficis (llar, alimentació, etc.).

¹⁰ És cert que es tracta d'una mostra una mica reduïda per a aquest tipus d'anàlisi. Només ho aportam com a indicador d'una tendència que es manté entre els cuidadors informals.

Taula 2 | *Relació amb l'activitat dels cuidadors informals*

Ocupat/ada	5,97%
Aturat/ada	8,96%
Estudiant	6,72%
Jubilat/ada, prejubilat/ada	17,16%
Cobrant una pensió d'incapacitat o invalidesa	7,84%
Cobrant una pensió de viduïtat	13,81%
Tasques de la llar	33,96%
Altres situacions d'inactivitat	5,60%
TOTAL	100,00%

La irregularitat de la seva situació domina sobre les altres relacions amb l'activitat; encara hi ha una molt elevada presència de persones que exclusivament es dediquen a les tasques de la llar (33,96% del total de cuidadors), sense cap altra identificació de la seva situació, ni com a pensionistes ni com a aturats. També és molt important el percentatge de cuidadors grans que ja estan jubilats o cobren pensions de viduïtat (30,97%). La presència, com a cuidadors, de persones vinculades al mercat de treball (ocupats o aturats) és relativament baixa (un 14,93%).

Pel que fa a les activitats que realitzen els cuidadors informals, s'ha identificat un ampli conjunt d'activitats, a partir del repertori d'activitats que ocupen el dia. El criteri essencial per definir l'activitat principal és l'acció pròpiament dominant, el que fa la persona en un moment donat. Aquest criteri necessita ser matisat. Per a una anàlisi sense confusions d'aquesta variable, interessa recollir només una acció en un moment donat, però en determinats moments es realitzen de manera simultània diverses accions (per exemple, escoltar la ràdio i estar pendent d'una persona gran dependent). A causa d'aquests matisos s'ha convingut a definir l'activitat principal com l'acció principal realitzada per cada una de les 1.020 persones que aporten informació. Pel que fa a les dades d'activitats d'aquest article, es consideren 89 cuidadors presents a les enquestes de les Illes Balears, dels quals 21 (23,6%) són homes i 68 (76,4%) són dones (taula 3). En quasi tots els casos podem parlar en femení, perquè dominen les dones amb una proporció superior a tres dones per cada home.

Com es pot observar, els resultats per sexe són clarament diferents, però en cada bloc d'activitats els resultats són diferents. Pel que fa a l'atenció a dependents membres de la llar i altres llars (cures físiques i altres ajudes), representa un 8,91% de totes les activitats registrades i hi ha una representació més gran dels homes de la que s'esperaria. Els homes representen un 23,6% de la mostra de cuidadors, però en aquest bloc realitzen el 37,15% de les 899 activitats identificades.

Taula 3 | *Activitat principal dels cuidadors per a altres persones segons sexe del cuidador*

	Home	Dona	Total	%	%
Cures físiques d'adults dependents membres de la llar ¹¹	42	75	117	1,16%	8,91%
Altres ajudes a adults dependents membres de la llar ¹²	26	27	53	0,53%	
Ajuda a adults d'altres llars	191	268	459	4,55%	
Altres ajudes informals	75	195	270	2,67%	66,32%
Preparació de menjars i conservació d'aliments	775	2.261	3.036	30,07%	
Fregar la vaixela	197	940	1.137	11,26%	
Neteja de l'habitatge	411	1.527	1.938	19,20%	
Tasques diverses d'organització	200	250	450	4,46%	
Altres manteniments de la llar	36	98	134	1,33%	9,51%
Bugada	58	408	466	4,62%	
Planxa	19	218	237	2,35%	
Confecció de roba	0	244	244	2,42%	
Altres activitats de confecció i cura de roba	0	13	13	0,13%	3,37%
Serveis personals	61	205	266	2,63%	
Compres i serveis	0	6	6	0,06%	
Gestions de la llar	23	45	68	0,67%	11,90%
Trajectes deguts a altres activitats de llar i família	87	39	126	1,25%	
Trajectes deguts a compres i serveis	317	665	982	9,73%	
Trajectes deguts a ajudes a adults membres de la llar	70	23	93	0,92%	
TOTAL	2.588	7.507	10.095	100,00%	

El segon bloc, centrat en el manteniment de la llar, està relativament equilibrat. El conjunt de les activitats representa el 66,32% de totes les activitats. Les dones representen un 76,4% de la mostra de cuidadors i en aquest bloc realitzen el 75,82% de les 6.695 activitats identificades.

El tercer bloc, centrat en el manteniment de la roba, està clarament feminitzat. El conjunt de les activitats, amb 980, representa el 9,51% de totes les activitats. Si les dones representen un 76,4% de la mostra, en aquest bloc realitzen el 91,98% de les activitats identificades.

¹¹ L'INE (2012, «Metodología»: 95) defineix aquestes activitats com a: «Cuidados físicos administrados a una persona adulta dependiente: darles de comer, lavarlos, vestirlos y prepararlos para la cama».

¹² «Ayudas a personas adultas del hogar, no incluidas en las dos categorías anteriores. Ayudas a un adulto enfermo temporalmente (accidente menor, operación menor, enfermedades comunes...). Corte de pelo, masajes; ayuda psíquica, información y asesoramiento; acompañarlos al médico, visitarlos en un hospital». (INE 2012, «Metodología»: 95).

En el bloc sobre serveis, compres i gestions, també s'observa un cert equilibri (75,29% fetes per dones) però, en el darrer bloc d'activitat, sobre trajectes fora de la llar, hi ha una representativitat més gran dels homes (38,47% fetes per homes i 60,53% fetes per dones).

Taula 4 | *Activitat principal dels cuidadors per a altres persones segons edat del cuidador*

Valors absoluts	Fins a 44 anys	45 a 59	60 a 74	75 a 99	Total
Atenció a dependents membres de la llar i altres llars	144	221	420	114	9
Manteniment de la llar	2.312	2.077	1.524	782	6.695
Confecció i cura de la roba	235	318	220	187	960
Serveis personals, compres i gestions	122	83	85	50	340
Trajectes diversos	475	350	299	77	1.201
TOTAL	3.288	3.049	2.548	1.210	10.095

Percentatges per fila	Fins a 44 anys	45 a 59	60 a 74	75 a 99	Total
Atenció a dependents membres de la llar i altres llars	16,02%	24,58%	46,72%	12,68%	100,00%
Manteniment de la llar	34,53%	31,02%	22,76%	11,68%	100,00%
Confecció i cura de la roba	24,48%	33,13%	22,92%	19,48%	100,00%
Serveis personals, compres i gestions	35,88%	24,41%	25,00%	14,71%	100,00%
Trajectes diversos	39,55%	29,14%	24,90%	6,41%	100,00%
TOTAL	32,57%	30,20%	25,24%	11,99%	100,00%

Els cuidadors identificats a l'EET-2010 no mantenen la distribució per edats que identifica l'IMSERSO als seus registres sobre dependència. La mostra considera llars amb configuracions diverses, a les quals es troben cuidadors informals de diverses edats. El 32,58% són més joves de quaranta-cinc anys; el 30,34% es troben entre els quaranta-cinc i els cinquanta-nou anys; el 24,72% tenen entre seixanta i setanta-quatre anys i, sorprenentment, hi ha un 12,36% de setanta-cinc o més anys que fan de cuidadors informals. Com es pot observar, uns percentatges molt similars conformen la distribució del nombre d'activitats per grups d'edat; cal recordar que tots segueixen la mateixa pauta de registre d'activitats.

Les activitats pròpies dels més joves són les relacionades amb els trajectes exteriors a la llar, amb un 39,55% del total d'aquestes activitats. També estan sobrerrepresentades per a aquest grup d'edat, per activitats de compra i gestió. Pel que fa a les activitats que es realitzen cara a cara amb la persona dependent, les d'atenció directa, el grup d'edat que les realitza de manera proporcionalment més rellevant és el de les persones entre seixanta i setanta-quatre anys. La disponibilitat de temps, la relació personal i altres factors poden influir en aquesta situació.

Tota acció es pot entendre dintre d'un context o es pot dir que es completa amb les circumstàncies que l'envolten, és a dir, una mateixa acció pot realitzar-se en llocs distints (fer una cura a la pròpia casa o anar al centre de salut; donar el menjar a casa de la persona dependent o a casa d'un familiar); de tal manera que l'acció, en si mateixa, no expressa tota la informació que l'explica. Per aquest motiu, s'ha analitzat el context en el qual es realitza l'activitat (taula 5).

Taula 5 | *Activitat principal dels cuidadors per a altres persones segons el lloc on es realitza l'activitat*

Valors absoluts	Casa	Segon habitatge	Altres llocs	Total
Atenció a dependents membres de la llar i altres llars	269	0	630	899
Manteniment de la llar	6.362	184	149	6.695
Confecció i cura de la roba	947	4	9	960
Serveis personals, compres i gestions	43	0	297	340
Trajectes diversos	0	0	1.201	1.201
TOTAL	7.621	188	2.286	10.095

Percentatges per fila	Casa	Segon habitatge	Altres llocs	Total
Atenció a dependents membres de la llar i altres llars	29,92%	0,00%	70,08%	100,00%
Manteniment de la llar	95,03%	2,75%	2,23%	100,00%
Confecció i cura de la roba	98,65%	0,42%	0,94%	100,00%
Serveis personals, compres i gestions	12,65%	0,00%	87,35%	100,00%
Trajectes diversos	0,00%	0,00%	100,00%	100,00%
TOTAL	75,49%	1,86%	22,64%	100,00%

Dels diversos contextos en els quals es desenvolupen les tasques dels cuidadors informals, s'han considerat els principals àmbits: la casa de la persona dependent (75,49% de totes les activitats); els segons habitatges, que inclouen els habitatges de vacances i les cases de foravila (1,86% de totes les activitats) i, finalment, tot un conjunt d'altres contextos que inclouen cases d'altres familiars i altres persones, centres de salut, centres comercials, etc. (22,6% de totes les activitats).

Hi ha activitats que lògicament es realitzen fora dels domicilis, com són els trajectes i tot tipus de desplaçaments exteriors. Les compres i altres gestions (pagaments, gestions bancàries, gestió de receptes, etc.) també es realitzen majoritàriament fora del domicili. Els dos blocs d'activitats, realitzats majoritàriament per les dones, el manteniment de la llar i la cura de la roba, es realitzen en el propi domicili, dins la llar de la persona dependent.

Els percentatges són pràcticament inversos que els dels altres dos blocs d'activitats considerats abans i que realitzen de manera important els homes.

4. Discussió

La distribució de l'atenció personal informal en les llars no és, ni de bon tros, equitativa: com és sabut, cuiden més les dones que no tenen ocupació (o la tenen reduïda) i a partir, majoritàriament, de cinquanta anys (IMSERO 2005), encara que amb la crisi iniciada el 2008 ja s'observen alguns canvis en aquest sentit, amb més presència dels homes i persones una mica més joves entre els cuidadors informals.

Sembla que les dones tenen més probabilitats de cuidar una altra persona com a conseqüència d'una decisió familiar (distribució de rols) o per manca d'alternatives (cost no assumible de residències o de l'ajuda a domicili necessària), mentre que els homes solen fer de cuidadors més perquè no hi ha altres familiars en el seu entorn que puguin ocupar-se'n (Torns 2008). En els dos casos, homes i dones, veiem que, a més proximitat en la relació de parentiu i menys severitat de la dependència, més probabilitat d'assumir la cura per iniciativa pròpia.

Les dades sobre la presència d'homes cuidadors de les seves dones dependents i de dones cuidadores dels seus homes dependents confirmen aquestes apreciacions. Aquests resultats confirmen que els homes ocupen, en molts casos, papers secundaris en la cura de les seves dones (Jiménez-Martín, Vilaplana 2008), a causa de la seva més avançada edat; es pot dir que també té una gran importància la seva preparació més baixa per afrontar el rol de cuidador (per atribucions de gènere durant la seva experiència vital) i que reben més suport d'altres familiars i de cuidadores pagades que les dones en la mateixa situació.

En aquest aspecte, habitualment la cura informal no s'assumeix en un context de llibertat, perquè, freqüentment, existeix algun tipus de coerció o el cuidador es troba amb la necessitat d'aportar ajuda sense poder comptar amb suport extern. Com és evident, en els casos en què la cura no és lliurement elegida, la frustració i l'estrès dels cuidadors són més grans i la satisfacció amb l'activitat és sensiblement més baixa.

La cura informal en el context familiar es desenvolupa majoritàriament a diari, com es pot comprovar per l'important nombre d'hores i de tipus d'activitats realitzades. D'acord amb l'EET-2010, els cuidadors que conviuen en la llar de la persona dependent dediquen una mitjana de 4,15 hores diàries a diverses tasques d'atenció i a altres tasques complementàries: ajudes físiques directes, activitats instrumentals, com la neteja de la llar i la preparació d'aliments, activitats avançades de la vida diària, com el suport per a activitats de manteniment de la llar, acompanyament i les relacions familiars.

Ocupar-se d'una persona dependent implica, més enllà de les cures físiques directes, un considerable augment del treball no remunerat en la llar, el repartiment del qual entre les persones que poden realitzar-lo és fonamental per molts motius. El nombre de membres de la llar és, evidentment, clau en aquest repartiment de tasques: com més persones, més possibilitats de repartir-lo, però també més feina a realitzar. Malgrat que la proporció del treball no remunerat realitzat pel cuidador singular es redueix en llars amb més membres, el seu temps de dedicació és més gran amb cada membre afegit. En qualsevol cas, les llars amb dependents són de dimensions reduïdes, amb pocs membres i amb una presència molt destacada de les parelles que viuen soles (més de 3,6 de cada 10 llars).

En el cas que els homes facin de cuidadors, es curiós que la distribució de les activitats també afavoreix una diferenciació per sexe, que mostra que les marques de gènere encara són molt presents. Els homes cuidadors realitzen més tasques fora de la llar (compres, desplaçaments exteriors) i molt poques activitats de manteniment de la roba. Sembla que hi ha un procés de millora amb repartiments més equilibrats de les tasques de manteniment de la llar i de cures directes. L'elevada presència de parelles soles també ha forçat els homes a incorporar aquest repertori d'activitats a la seva pràctica quotidiana.

La divisió de responsabilitats en l'interior de les llars sembla clara: qui assumeix la cura també s'ocupa de la resta de les activitats domèstiques. Així, en moltes llars es produeix una especialització en activitats de mercat o de la llar. No obstant això, la teoria de l'especialització productiva no arriba a explicar per què, en les llars en què homes i dones no estan vinculats al mercat de treball (jubilat i pensionistes, per exemple), els primers dediquen molt menys temps a activitats domèstiques que les dones. Darrere d'aquestes diferències semblen amagar-se qüestions socials i culturals que poc o gens tenen a veure amb l'eficiència econòmica (Red2Red 2008). En qualsevol cas, s'ha començat a moderar aquesta diferència per sexe, sigui per les dimensions de les llars, per la crisi econòmica i la dificultat de comprar ajuda en el mercat, com hem dit, o sigui per una moderació de les marques de gènere.

Enfront d'aquesta situació, que només es podrà comprovar en els propers anys, s'observa una especialització productiva per edats, amb una presència reduïda de persones més joves de quaranta-cinc anys, clarament centrades en el mercat de treball.¹⁰ A les llars en les quals hi ha persones d'aquestes edats, la seva presència, comparativament amb els de més edat, és significativament més baixa ($\chi^2=29,752$ $p=0,000$). La justificació de l'orientació al mercat de treball és innecessària, sense cap dubte, en un context de manca d'ajuda als cuidadors informals i la pèrdua d'oportunitats que representen els retrocessos de la Llei de promoció de l'autonomia personal i atenció a les persones en situació de dependència i a les famílies de 2006.

¹⁰ Aquest resultat és coherent amb altres estudis que mostren que la mitjana d'edat, a Espanya, dels cuidadors informals se situa entre els 53 i els 59 anys, segons les mostres utilitzades (Crespo, López 2007: 19).

El repertori d'activitats, quan hi ha un dependent i una persona cuidadora a la llar, mostra una clara continuïtat entre les activitats directes de cura i les activitats de manteniment de la llar. La quantitat de temps dedicat a la cura i a activitats complementàries ofereix una visió parcial d'aquesta activitat, ja que no revela quan es desenvolupa ni si la prestació és continuada o es dóna en diferents moments del dia. L'atenció al dependent exigeix als cuidadors sincronitzar el seu propi temps amb les necessitats de la persona dependent, mitjançant una planificació temporal que harmonitzi els temps familiars i els de la resta d'ocupacions. Durant el dia, és més freqüent proveir cura entre les 8.30 i les 11.00 hores (una mica més tard els dissabtes i diumenges) i en les hores centrals de la tarda. Les primeres hores del matí constitueixen el moment en què les persones grans poden requerir suport per aixecar-se, vestir-se o arreglar-se i, probablement, les hores de la tarda estan més disponibles per als cuidadors, en veure's lliures de les seves obligacions laborals.

El fet d'estar a càrrec d'una persona en situació de dependència no incideix únicament en el temps dels cuidadors, sinó també en la configuració del seu espai quotidià. Els estudis en aquest camp han revelat que, freqüentment, la dependència obliga a transformar l'espai físic i les maneres de convivència en la llar, amb la finalitat de preparar-los per a l'ús intensiu que implica la cura (Durán 2005). Així mateix, és habitual que els cuidadors romanguin a la llar no solament per proporcionar cures físiques, sinó també per supervisar la persona dependent i actuar en cas necessari. A pesar dels avenços en monitoratge a distància mitjançant les noves tecnologies (teleassistència), moltes vegades les necessitats de les persones dependents són urgents i requereixen respostes immediates, atenció que difícilment es pot abordar sense una presència constant a la llar.

Els cuidadors, a les Balears, passen una mitjana de vint hores i vint-i-cinc minuts diaris a les seves llars, de manera que estan tres hores i trenta-cinc minuts fora de la llar, més de quatre hores menys que la resta de la població adulta (8,2 hores) (EET-2010). El temps a la llar dels qui cuiden persones amb dependència es relaciona amb la gravetat de l'afectació, com és evident, però la mostra no permet analitzar aquesta diferenciació.

La permanència a la llar també expressa la diferència en les condicions de cura de dones i homes: les primeres passen gairebé dues hores diàries més a la llar que els homes cuidadors. L'alta permanència a la llar és conseqüència de la realització d'una sèrie de les activitats que s'han descrit anteriorment (Quadre 3) i que varen ser definides per Montgomery [et al.] (1985) com a «tasques que confinen», que mantenen els qui les realitzen a les llars.

Moltes vegades, quan els cuidadors surten de la llar, ho fan per realitzar activitats associades amb l'atenció (gestions, compra d'aliments) i han de cercar algú que supervisi la persona dependent. Els cuidadors experimenten, d'aquesta manera, restriccions en la seva llibertat tant pel que fa a l'ús del temps com en l'espai quotidià que habiten. Aquesta situació té conseqüències psicològiques i socials que no hem pogut explorar i que, tal vegada, per la

importància de la cura informal i de la tasca realitzada per aquests cuidadors, haurien de ser analitzades en un estudi monogràfic (Roger-García 2010).

Aquest treball només vol representar una primera anàlisi descriptiva, així com un recull dels principals resultats de l'EET-2010, pel que fa als cuidadors informals. És un primer pas que es fa des del grup GIFES per tal de mostrar les potencialitats analítiques de les noves fonts de dades estadístiques, però també les seves limitacions, per intentar fer conscients els responsables de les estadístiques oficials que cal comptar amb els investigadors per tal de millorar els instruments i de permetre que donin respostes cada vegada més centrades en les necessitats d'anàlisi.

Referències bibliogràfiques

- Bazo, M. T. (1998): «Vejez dependiente, políticas y calidad de vida». *Papers*, 56, 143-161.
- Crespo, M.; López, J. (2007): *El apoyo a los cuidadores de familiares mayores dependientes en el hogar: desarrollo del programa «Cómo mantener su bienestar»*. Madrid: Instituto de Mayores y Servicios Sociales.
- Durán, M. A. (dir.) (2005): *Informe sobre el impacto social de los enfermos dependientes por ictus. Informe ISEDIC, 2004*. Madrid: Merck Sharp; Dohme España.
- Durán, M. A. (2002): *Los costes invisibles de la enfermedad*, 2a ed. Bilbao: Fundació BBVA.
- Eurostat (2008): *Encuestas Armonizadas Europeas de Ocupación del Tiempo*. Accés informàtic: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/publications/collections/methodologies_working_papers>.
- Hunter, D.; Macpherson, I. (1993): «Influencia de los cuidadores informales sobre la provisión de servicios y las decisiones de asignación». A: Jamieson, A.; Illsley, R. (ed.): *Comparación de políticas europeas de atención a las personas ancianas*. Barcelona: SG; Fundación de Caja de Madrid.
- IMSERSO (2005): *Cuidados a las personas mayores en los hogares españoles. El entorno familiar*. Madrid: Instituto de Mayores y Servicios Sociales.
- IMSERSO (2012): *Sistema para la Autonomía y Atención a la Dependencia*. Madrid: Ministerio de Sanidad, Servicios Sociales e Igualdad; Instituto de Mayores y Servicios Sociales. Es pot consultar a: <http://www.dependencia.imserso.es/dependencia_01/estadisticas/index.htm>.
- INE (2008): *Encuesta de Discapacidad, Autonomía Personal y Situaciones de Dependencia*. Madrid: Instituto Nacional de Estadística.
- INE (2012): *Encuesta de Empleo del Tiempo 2010*. Madrid: Instituto Nacional de Estadística. Es pot consultar a: <http://www.ine.es/prodyser/micro_emptiem.htm>.
- Jiménez-Martín, S.; Vilaplana, C. (2008): «Trade-off between formal and informal care in Spain». *Documentos de Trabajo FEDEA*, 22.
- Lorenzo, L. (2007): «Envejecimiento de la población y apoyo familiar en la Unión Europea».

VIII Congreso de la Asociación de Demografía Histórica. Menorca, 31 maig-2 juny 2007.

Montgomery, R. J. V.; Gonyea, J. G.; Hooyman, N. R. (1985): «Caregiving and the experience of subjective and objective burden». *Family Relations*, 34, 19-26.

Pedrero, M. (2008): «Propuesta metodológica para medir y valorar el cuidado de la salud doméstico no remunerado». A: AA. VV.: *La economía invisible y las desigualdades de género. La importancia de medir y valorar el trabajo no remunerado*. Mèxic: Organización Panamericana de la Salud.

Prieto-Flores, M. E. [et al.] (2008): «Factores sociodemográficos y de salud en el bienestar emocional como dominio de calidad de vida de las personas mayores en la Comunidad de Madrid 2005». *Revista Española de Salud Pública*, 82, 3, 301-313.

Red2Red Consultores (2008): *Cuidados a personas dependientes prestados por mujeres: valoración económica*. Madrid: Instituto de la Mujer.

Rogero-García, J. (2010): *Los tiempos del cuidado. El impacto de la dependencia de los mayores en la vida cotidiana de sus cuidadores*. Madrid: Instituto de Mayores y Servicios Sociales.

Torns, T. (2008): «El trabajo y el cuidado: cuestiones teórico-metodológicas desde la perspectiva de género». *EMPIRIA: Revista de Metodología de Ciencias sociales*, 15, 53-73.

Autors

LLUÍS BALLESTER BRAGE

Doctor en Filosofia (UIB) i en Sociologia (UAB). Des de 1996 és professor de Mètodes d'Investigació Educativa a la Universitat de les Illes Balears (UIB). La seva experiència professional, com a coordinador d'un centre comarcal de serveis socials (1986-1990) i com a responsable de la Unitat de Planificació i Estudis de l'Àrea de Benestar Social del Consell de Mallorca (1990-96), així com les investigacions realitzades des de 1984, s'ha centrat en l'anàlisi de les necessitats socials i educatives (joves, persones grans i altres sectors), així com en els mètodes d'investigació: panells Delphi, històries de vida, anàlisi de dades qualitatives (amb NVIVO-QSR). El curs 2002-2003 va compatibilitzar la seva tasca com a docent i investigador a la UIB amb la direcció de l'Agència de Qualitat Universitària de les Illes Balears (AQUIB). Entre març de 2007 i juliol de 2011 va ser director de l'Institut de Ciències de l'Educació de la UIB.

El seu darrer llibre, publicat el 2012 amb el professor Antoni J. Colom, duu per títol: *Intervención sistémica en familias y organizaciones socioeducativas*.

CARMEN ORTE SOCIAS

Santander (Cantàbria). Llicenciada en Psicologia i doctora en Ciències de l'Educació. Catedràtica d'universitat de Pedagogia de la Inadaptació Social del Departament de Pedagogia i Didàctiques Específiques de la UIB. Està especialitzada en temes d'inadaptació social, en els quals desenvolupa la seva tasca docent i d'investigació des de l'any 1987. Ha dirigit i dirigeix projectes de R+D i altres projectes de tipus educativsocial, sobre els quals ha realitzat diverses publicacions en l'àmbit nacional i internacional. Des de l'any 2003 és investigadora principal en diverses investigacions competitives sobre la prevenció del consum de drogues i l'educació per a la competència familiar del Ministeri de Ciència i Tecnologia. És consellera del Consell Econòmic i Social de les Illes Balears. És la directora de la Universitat Oberta per a Majors de la UIB i de l'Oficina per a Programes Universitaris de la UOM. És la directora de la Càtedra d'Atenció a la Dependència i Promoció de l'Autonomia Personal.

LYDIA SÁNCHEZ PRIETO

Cadis, 1984. Llicenciada en Psicologia per la Universitat de les Illes Balears. Psicoterapeuta a l'Institut Clínic Manacor (Juaneda Manacor).Tècnica especialista de la Càtedra d'Atenció a la Dependència i Promoció de l'Autonomia Personal. Coordinadora i tutora presencial i en línia dels cursos d'actualització professional en aspectes bàsics de la legislació i valoració de la dependència. Coordinadora del Màster en Atenció a la Dependència i Gerontologia.